

MARINA MARINKOVIĆ

IZ FONOLOGIJE MJESNOGA GOVORA ZADOBARJA: ČAKAVSKO-KAJKAVSKE INTERFERENCIJE NA ZAPADNOME KARLOVAČKOME PODRUČJU

COBISS: 1.01

Iz fonologije govora Zadobarja: čakavsko-kajkavske interference na zahodnem karlovškem področju

Prispevek obravnava nekaj fonoloških značilnosti Zadobarja, ki jih je avtorica ugotovila na osnovi terenskega raziskovanja. V skladu s prejšnjimi raziskavami je govor Zadobarja del celinskega narečja čakavskega ikavsko-ekavskega narečja. Namen raziskave je ugotoviti odnos med čakavskimi in kajkavskimi značilnostmi v govoru Zadobarja.

Ključne besede: Zadobarje, čakavsko ikavsko-ekavsko narečje, prehodni govor, akcentuacija, metatonija

Some Phonological Characteristics of the Zadobarje Dialect: Toward a Better Understanding of Čakavian-Kajkavian Interference in the Western Karlovac Region

This article discusses some phonological characteristics of Zadobarje based on the author's fieldwork. According to previous studies, the Zadobarje dialect is a part of the continental subdialect of the Čakavian Ikavian-Ekavian dialect. This research determines the relation between Čakavian and Kajkavian elements in the local dialect of Zadobarje.

Keywords: Zadobarje, Čakavian Ikavian-Ekavian dialect, transitional dialect, accentuation, metatonic circumflex

1 UVOD

Zadobarje je naselje smješteno desetak kilometara sjeverozapadno od Karlovca, na desnoj obali rijeke Dobre, neposredno prije njena utoka u Kupu. Administrativno je dijelom grada Karlovca. Do 1961. godine službeno ime mjesta glasillo je Zadobarje,¹ a danas ga čine više zaselaka: Fanjki, Šiškovići, Vojaki, Jasetići, Kružići, Suci, Metuljska Draga, Gojsko Brdo, Kušansko Selo (Karlovački leksikon 2008: 634). Prema podacima iz 2011. u Zadobarju živi 373 stanovnika, što ga u usporedbi s drugim ruralnim dijelovima karlovačkoga područja uvrštava u veća naselja. Ipak, povijesni statistički podatci i ovdje ukazuju na negativna demografska kretanja.

¹ Urbar grada Ozlja iz 17. stoljeća donosi inačicu *Zadobarje*, dok njegov priređivač, Radoslav Lopašić koncem 19. stoljeća u proslavu spomenutome Urbaru govori o *Zadobarju* (1894: 203). Nije poznato kada su se i zašto odvijale promjene imena ovoga sela. U crkvenome pogledu ono pripada Župi svetoga Križa u Završju Netretičkome, uz koju Lopašić veže uporabu glagoljice sve do svršetka 17. stoljeća (Lopašić 1894: 273).

Prvi je spomen imena Zadoborje vezan za 15. stoljeće kada se u Uvodnici kaptola zagrebačkoga (1441.) u kontekstu dobranskih plemića spominje i plemić Matija Fabijanov od Zadoborja te Juraj Miklič, župan u Zadoborju (Lopašić 1895: 184). Poput brojnih ostalih plemenskih općina na sjeverozapadnome kraku karlovačkog područja (općina Vivodinska, Brodarska, Vrhovačka, Jaškovljanska...), i općina Zadobarska bila je dijelom ozaljskoga vlastelinstva (proslav *Urbara grada Ozlja iz godine 1642.*, Lopašić 1894: 203). Na čelu općina bio je *sudac*, kod nekih nazivan rihtarom, dok je u Zadoborju nazivan županom.

Mjesni govor Zadobarja dosada nije bio iscrpnije istraživani. Prve, fragmentarne spoznaje o obilježjima zadobarskog govornog tipa sežu međutim već u 19. st. Zanimljivo je da je Lopašić, opisujući povijest susjednoga Novigrada na Dobri, iznimno dodao i crticu o govoru tog punkta (što u opisima povijesti preostalih utvrda nije činio): »Novogradci su danas kajkavci i donekle ikavci sa obilježjima čakavštine u govoru i naglasku, dok su prije tri sta godina čisti čakavci bili« (Lopašić 1895: 182). Godinu prije, 1894., Ivan Milčetić u radu *Je li stativsko narječje kajkavsko?* utvrđuje da je govor susjednih Stativa čakavski, i samo »natrunjen nekim kajkavskim i štokavskim elementima« (Milčetić 1894: 94–96). Ubrzo nakon Lopašića i Milčetića, u radu *Jezične osobine u kotaru karlovačkom*, nakon definiranja geografskih granica analiziranoga područja (na zapadu karlovački je kotar tada graničio s kotarom Vrbovsko i s Kranjskom), Strohal ponajprije okvirno određuje jezični identitet svih naselja koja mu pripadaju: osim nekoliko štokavskih i čakavskih punktova, za veći dio teritorija utvrđuje da se govori kajkavštinom »ili bolje nekom smjesom kajkavštine i čakavštine, u kojoj je smjesi jača čas kajkavština čas čakavština« (Strohal 1901: 78). Upravo za zapadni dio tadašnjeg kotara (Stative, Netretić, Zadobarje...) veže jači utjecaj čakavštine. Rudolf Strohal posebnu je pozornost posvetio mjesnome govoru Stativa u dvama radovima: *Osobine današnjega stativskoga narječja* (1890) i *Još nekoliko riječi o današnjem stativskom narječju* (1894).

Miješani, čakavsko-kajkavski karakter govora s izraženijim čakavskim crtama, smještenih sjeverozapadno od Karlovca, utvrđen je i u radovima iz druge polovice 20. stoljeća (Finka – Šojat 1973; Težak 1979; 1982). Iz perspektive de Saussurove strukturalne lingvistike² te na temelju rezultata istraživanja niza mjesnih govora na tlu širega karlovačkoga područja, Težak uvodi termin međunarječja želeći njime riješiti teškoće pri uvrštavanju tih mjesnih govora u hijerarhijski više sustave (Težak 1979: 37). Riječ je o mjesnim govorima čija dijalektološka klasifikacija predstavlja složeniji izazov, budući da istraživaču već pri prvome slušanju postaje razvidno da u njima manje ili više ravnopravno koegzistiraju razlučnice obaju narječja, čakavskoga i kajkavskoga. Težak stoga poseže za pojmom

2 U uvodnome dijelu rada Težak se poziva na de Saussureovo poimanje dijalekata (također i hijerarhijski viših jedinica – skupina dijalekata i narječja) kao umjetnoga konstrukta koji nerijetko ne odražava stvarno stanje na terenu te koji se pri razdiobama organskih idioma uvodi kao nužna konvencija.

međunarječja³ istraživši te uvrstivši u taj sustav, između ostalog, i nekoliko govora geografski pozicioniranih sjeverno od Karlovca, među njima i govor Zadobarja za koji donosi nekoliko prozodijskih napomena. U osvrt na zadobarski govorni tip uvrštava tako pet naglasnih značajki: čuvanje kratkoga naglasaka u medijalnom položaju (*šenica, potòki*), sporadični progresivni pomak naglasnog mjesta (*jagò-da*), dugosilazni naglasak na finalnome slogu prezenta (*pečēm, bodē*), metatonijski cirkumfleks u tzv. kajkavskim primjerima (*čerīšña, kolēna*), dugosilazni naglasak na finalnom otvorenom slogu (*vodē G jd.*) te, neusustavljeno, duženje kratkoga naglasaka na sekundarnom mjestu (*kādi i kádi*). U komparaciji s drugim govorima podžumberačkoga kraja, uvrstio je Težak zadobarske primjere u zaseban akcenatski tip (Težak 1982: 298), koji s ostalima analiziranim idiomima (Ribnik, Bubnjarci, Ozalj, Vivodina...) dijeli izoglosu *po'sikal – po'sikla*, determinantu druge, konzervativne, Ivšičeve kajkavske skupine. Navedene akcenatske osobine ponovno su ispitane istraživanjem provedenim za potrebe ovoga rada, stoga je jedan od ciljeva ovoga rada i utvrđivanje smjera razvoja naglasnoga sustava zadobarskoga govora u rasponu od 30 do 40 godina. Osim navedenoga, Stjepko Težak (1981a: 169) sâm govor Zadobarja uključuje u kajkavski dio spomenutoga međunarječja.

Na koncu, u monografiji *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt* (Lukežić 1990) mjesni je govor Zadobarja pripojen kontinentalnome poddijalektu srednjoločakavskog dijalekta čakavskoga narječja (Lukežić 1990: 24), prema utvrđenim metodološkim načelima u hrvatskoj dijalektološkoj praksi, odnosno prema dvama bitnim kriterijima u rangiranju organskih jedinica: (ikavsko-ekavskome) refleksu jata i naglasnim svojstvima (Brozović 1960).

2 CILJEVI ISTRAŽIVANJA I METODOLOŠKE POSTAVKE

Premda je mjesni govor Zadobarja u relevantnoj literaturi svrstan u hijerarhijski viši rang čakavskoga narječja, i sama autorica ikavsko-ekavske monografije na temelju tada dostupnih podataka⁴ o mjesnome govoru Zadobarja uočava najveći

3 Poštivajući dijakronijske razloge Težak se zalaže za termin čakavsko-kajkavskih govora, s obzirom da je čakavština na istraživanome terenu zapadno od Karlovca supstratni element. No, kako bi pomirio genetsku (čakavsku) pozadinu s ondašnjom govornom slikom u kojoj novijim utjecajem pretežu kajkavski elementi, autor dopušta i da se ti govori nazivlju kajkavsko-čakavskima (Težak 1979: 50–51). Osim zamjenice *kaj*, iz Težakova popisa osnovnih obilježja navedenoga međunarječja ne mogu se, ipak, izlučiti one fonološke (i morfološke) osobine koje se danas mogu nedvojbeno pripojiti samo kajkavskome narječju (usp. i Šojat 1981). Tridesetak godina nakon Težakovih istraživanja spoznaje o značajkama hrvatskih organskih govora znatno su se proširile, stoga je danas popis tipičnih kajkavskih fonoloških i morfoloških obilježja ponešto drugačiji, premda ni on, zbog brojnih neistraženih govora još nije konačan. Zbog toga ondašnje osobine mjesnih govora koje su poimane kao isključivo kajkavske ili isključivo čakavske danas više ne mogu biti tako definirane.

4 Građu je za mjesni govor Zadobarja crpila iz radova Stjepka Težaka (v. popis literature u ovome radu). Otada pa do danas u tome punktu nije bilo istraživanja koja bi donijela novije, detaljnije podatke s terena.

broj primjera s kajkavskim metatonijama upravo na (sjevero)zapadnome dijelu današnjeg teritorija grada Karlovca (Lukežić 1990: 100). Nadalje, na zemljovidu kajkavskoga narječja teritorij zapadno od Karlovca na kojem je lociran mjesni govor Zadobarja označen je kao područje čakavsko-kajkavskih govora (Lončarić 1996).

Zbog navedenih dvojstava pri dosadašnjim opisima cilj je ovoga rada na temelju analize fonoloških osobina mjesnoga govora Zadobarja utvrditi prirodu i odnos kajkavskih i čakavskih elemenata, kao i onih značajki koje su dijelom obaju narječja. Kako u dosadašnjim istraživanjima nedostaju opisi monografskoga tipa kojeg od zapadnokarlovačkog govora, kao i detaljniji opisi nekih užihih fenomena kojeg od spomenutih govora (prozodijske, i ostale fonološke ili morfološke osobine), ovaj će opis biti prilogom poznavanju još uvijek mutne predodžbe o karlovačkoj dijalektološkoj heterogenosti. Nedostatak takvih radova i spoznaja koje bi iz njih proizašle bile su stoga poticajem za ovo istraživanje.

U nastavku dat će se pregled osnovnih vokalskih i konsonantskih osobina zadobarskoga govora, posebice onih koje su odraz pripadnosti višem hijerarhijskom sustavu (refleks jata, poluglasa, refleksi polaznih **ɔ* i **ɪ*, suglasničkoga skupa *sf* i dr.)⁵ te, manjim dijelom, onih koje su svojstvene i ostalim govorima zapadnokarlovačkoga područja (usp. Finka – Šojat 1973). Zbog toga analiza neće slijediti uobičajenu formu fonološkoga opisa u kojoj se inače donose sve karakteristike ispitivanoga govora, uključujući i one koje nisu distinktivne prema drugim sustavima.⁶ U središtu je interesa ovoga rada prozodijski sustav mjesnoga govora Zadobarja, budući da su naglasna svojstva primarni instrumentarij dijalektološke klasifikacije, posebice na rubovima prostiranja jezičnih sustava, u ovome slučaju kajkavskoga i čakavskoga.⁷ Uz opis akcenatskoga inventara i distribuciju njegovih jedinica, razmjerno je veća pažnja pridana promjeni kvantitete naglašenoga vokala, odnosno duljenju kratkoga naglašenoga vokala uvjetovanome fonetskim i morfološkim razlozima. Duljenje je kratkoga vokala u relevantnoj literaturi dosada smatrano presudnom jezičnom značajkom koja neki jezični sustav odvaja od drugoga sustava. Opsezi i rezultati

5 Najnoviji radovi polako istiskuju iz uporabe termine *alijetet* i *alteritet*, zamjenjujući ih novima. U povijesnoj sintezi hrvatskih narječja Iva Lukežić (Lukežić 2012) govori o osobinama organskih govora s predmetkom *opći-* (opčeštokavske, opčekajkavske, opčečakavske) te o osobinama s predmetkom *samo-* (samoštokavske inovacije i sl.). Prve su uobičajene za govore pojedinoga narječja, no pronalazimo ih i u govorima s pripadnošću kojem drugom jezičnome sustavu, dok potonje određuju samo jedan jezični sustav.

6 Poput, primjerice, navođenje izvoda vokala *a* iz etimološkoga **a*, budući da je u mjesnome govoru Zadobarja, kao u gotovo svima hrvatskim govorima to sasvim očekivana i uobičajena pojava.

7 Važnost naglasnih osobina u razgraničavanju organskih govora na područjima gdje se prepliću osobine dvaju ili više jezičnih sustava stalno je mjesto dijalektoloških rasprava, starijeg i novijeg datuma: »Kao vrlo otporni jezični elementi akcenti mogu na spornim dijalekatskim međama odigrati važnu ulogu pri utvrđivanju pripadnosti pojedinih govora« (Težak 1982: 293). Usp. i Junković 1982: 191; Brozović – Ivić 1988: 93. I u skorije su doba naglasna obilježja (uz važne povijesne podatke) imala neprijepornu ulogu pri utvrđivanju i potvrđivanju osnovice tzv. rubnih kajkavskih dijalekata, poput donjosutlanskoga, dijalekta nastaloga kajkaviziranjem čakavskih doseljenika (Brozović – Ivić 1988: 93; Kapović 2009: 195–209).

duljenja kratkoga akcenta u čakavološkoj literaturi (Brozović – Ivić 1988; Lukežić 1990; 2012; Zubčić 2006; 2017) uzimani su tako kao temeljna diskriminanta dijalektološke podjele, a ista je metodologija provođena i pri klasifikacijama kajkavskih govora (Ivšić 1936; Lončarić 1996). Čakavskome ikavsko-ekavskome terenu svojstvena su tri osnovna tipa duljenja, s različitim rezultatima uvjetovanima geografskim prostiranjem govora: duljenje u slogu zatvorenu sonantom, duljenje u slogu zatvorenu šumnim konsonantom i skupinom šumnika te duljenje kratkoga akcenta u unutrašnjem otvorenom slogu.⁸ U većini govora kajkavskoga narječja zamjetno je (i klasifikacijski značajno) duljenje kratkoga naglašenoga sloga ispred dužine u velikome broju kategorija,⁹ dok je rezultat takova duljenja (dugi naglasak silazne intonacije) u sjeverozapadnim čakavskim govorima vezan za dvije kategorije, za *e*-prezent (tip *čŭješ*) te za određeni lik pridjeva (tip *stârî*), usp. Zubčić 2008; 2017; Lukežić 2012: 55–56. Analiza prozodijske razine mjesnoga govora Zadobbarja pokušala je stoga utvrditi i distribuciju te vrstu dugih naglasaka nastalih nakon općeslavenskoga razdoblja (Lukežić 2012).

Pritom valja upozoriti na moguće dvojbene zaključke: naime, dosadašnja istraživanja, a i recentna istraživanja koje sam provela za potrebe ovoga rada utvrdila su ukinuće intonacijskih opreka u analiziranome govoru, odnosno nepostojanje dvaju dugih akcenata, silaznoga i zavinutoga. Iz toga proizlaze dva problema koja bi *a priori* mogla navesti na kriva tumačenja: zbog utrnuća intonacijskih opreka u prozodijskome inventaru mjesnoga govora Zadobbarja postoji samo dugi naglasak silazne intonacije stoga je teško utvrditi intonaciju dugoga naglasaka u predsonantskome položaju prije ukidanja opreka, što je jedna od osnovnih izoglosa koje presijecaju čakavsko narječje dijeleći ga na sjeverni i južni dio. Kako se u većine srednjočakavskih govora u tome položaju razvio zavinuti naglasak vjerojatno je da se takva promjena dogodila i u mjesnome govoru Zadobbarja, odnosno da je prije ukidanja opreka po intonaciji u poziciji ispred

8 Najnoviji je pregled duljenja u suvremenim čakavskim govorima dān i u Kapović 2015: 554–620. Iva Lukežić u monografiji o ikavsko-ekavskome dijalektu dodaje i četvrti tip duljenja u analiziranim čakavskim ikavsko-ekavskim govorima, tzv. kanovačko duljenje (Lukežić 1990: 77). No, kako je ono potvrđeno u brojnim drugim, nečakavskim govorima (usp. Lukežić 2012: 223; Kapović 2015: 734), ovdje nije uzeto kao relevantan kriterij mogućih zaključaka. Također, nije razmatrano ni kompenzacijsko duljenje tipa *lêd* : *lêda*, karakteristično brojnim (ne)čakavskim sustavima.

9 Tradicijski se takav dugi naglasak na mjestu staroga akuta u kroatističkoj literaturi nazivlje metatonijskim cirkumfleksom (u dijelu literature i novim praslavenskim cirkumfleksom), no noviji akcentološki radovi govore samo o neocirkumfleksu, upozoravajući da se nastanak toga prozodema ne može dovesti u vezu s metatonijom (Kapović 2015: 272–362; Zubčić 2017). Kako je taj naglasak ovdje jedan od ključnih pokazatelja jezičnoga identiteta analiziranoga govora te kako bi bilo jasno da se radi o zadobarskim potvrđama s mlađim cirkumfleksom ('mladi' u opreci prema starom cirkumfleksu u tipu *mêso*) koji se javlja (ili ne javlja) u poznatim kajkavskim kategorijama (u odnosu prema vrlo proširenome novome cirkumfleksu u G mn. naglasne paradigme *a* tipa *krāv* i prema cirkumfleksu u pozicijama sjevernočakavske metatonije), u ovome radu koristit će se još uvijek termin *metatonijski cirkumfleks* s naglaskom na pridjevak »kajkavski«.

sonanta stajao zavnuti naglasak.¹⁰ Drugi je problem također vezan uz dvoakcentatski inventar gdje je u pojedinim kategorijama, odnosno oprimjerenjima poput zadobarskih *pon'dīlka* G jd. i *pālci* N mn. teško jednoznačno odrediti radi li se kod tih dugih vokala o čakavskome predsonantskome duženju ili kajkavskome metatonijskome cirkumfleksu. Slična se nedoumica javlja kod primjera *č'rīšna* gdje su moguće dvije interpretacije: dugi se naglašeni vokal razvio na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa kao u ostalim kajkavskim govorima ili je dugo *ī* ovdje odraz čakavskoga duljenja pred šumnim konsonantom. Takvi primjeri so popisani, no nisu na koncu ušli u argumente pomoću kojih bi se gradio konačni sud. Indikativniji je za ovaj mjesni govor izostanak dugoga naglaska na pozicijama kajkavskoga metatonijskoga cirkumfleksa, stoga su takvi primjeri (poput *'vetru* u L jd. te I jd. *k'ravum*) uvažavani pri donošenju zaključaka o usporedbi i prevagi kajkavskih i čakavskih osobina u ovome višestruko divergentnome mjesnome govoru.

Građa je prikupljena vlastitim terenskim istraživanjem provedenim u srpnju 2016. godine, a ispitane su izvorne govornice Marica Kušan (rođ. 1947.) te Ljiljana Sudac (rođ. 1967.).¹¹

3 FONOLOŠKE OSOBINE MJESNOGA GOVORA ZADOBARJA

U analiziranome mjesnome govoru u uporabi je upitno-odnosna zamjenica *'kaj* za neživo te njeni kompoziti *'zakaj*, *'pokaj*.

3.1 Vokalizam

Vokalski je inventar mjesnoga govora Zadobarja peteročlan, i u dugome i u kratkome (naglašenome i nenaglašenome) slogu: *ī*, *i*, *ē*, *e*, *ā*, *a*, *ō*, *o*, *ū*, *u*. Silabemi su i *ī* (*'žīd* 'drvo kojim se učvršćuje voz sijena', *'gīd*) i *ī* (*'pīli* 'okomiti stupići na kolima', *'xībat*).

Fonemi */ē/* i */ō/* nerijetko se realiziraju diftonški: [*Dūga Rīesa*, *mīēla*, *plīēca*, *viēze se*, *pīerje*, *pīesak*], [*druōb*, *pūōdne*, *skuōz*, *rūōže*, *škuōla*]. Sporadično se diftongira i stražnji vokal */ū/* – [*coūcak*, *roūka*]. Diftongacija je dugih vokala značajkom i obližnjih govora u oklici Duge Rese (Šojat 1986).

3.1.1 Porijeklo

Refleks je jata ikavsko-ekavski, ikavizmi i ekavizmi dolaze uglavnom prema pravilu Meyera i Jakubinskog: *b'rīg*, *'bubrig*, *'čovik*, *č'rīva*, *'dica*, *'dīte*, *'diver*, *'dolika*

10 U srednjočakavskome tronaglasnom govoru Jurkova Sela na Žumberku registrirana su predsonantom oba duga naglaska: *ogrānki*, *opānki*, *posāl*, *lōnci*, *ōvči* (Celinić – Čilaš Šimpraga 2008). Prema tome, moguće je da je prije ukidanja opreka po intonaciji ovakva situacija bila i u mjesnome govoru Zadobarja.

11 Ispitanice su dale pristanak da se za potrebe znanstvenoga rada njihovi podatci javno objave. Ovom im prilikom najsrdačnije zahvaljujem na pomoći. Sažete rezultate terenskoga istraživanja autorica ovoga rada objavila je i na mrežnoj stranici <http://kagovori.gmk.hr/Mjesni%20govori/Zadobarje>, u sklopu projekta očuvanja nematerijalne kulturne baštine, čiji je nositelj Gradski muzej Karlovac.

'dolje', 'gorika 'gore', g'rīšan, 'kadi 'gdje', 'līpo, na'mīriti se na 'ništo 'namjeriti se na nešto', ne'dīla, mī'xūr, mī'na 3. jd. prez., mīšati, m'līko, 'pišice, po'bigli pr. r. m. mn., pro'lice, 'ripa, 'sīdit, sī'kira, s'rīxa, s'vīca, 'tila 'htjela', t'rība 3. jd. prez., v'rīme; 'bēl, 'cēna, c'vēt, 'deda, 'delo, ko'leno, 'leto, 'mesto, 'obed, 'pēsak, p'rēsno, 'sēno, s'tēna, s'rēla,¹² 'sused, 'tēlo, 'tēsto, z'dela. U govoru su zabilježene i potvrde koje zbog različitih analogija odstupaju od spomenutoga pravila: le'vāk, ob'rīzal pr. r. m. jd., m'reža, ne'vista, sina'koša, s'vīt, 'tīrat, z'vīzda.

Odrzi etimološkoga *e i prednjega nazala *e (dugi i kratki) izjednačeni su u vokalima ē/e – *ē/*e: 'pēt, s'vēt 'svet', 'mēso, 'jezik, 'zet, je'trva, 'kiše¹³ G jd., N mn. ja'gode; *ē/*e: 'mēla, 'zēle, 'rebro, 'tele. Zamjena prednjeg nazala prema obrascu *e > a iza j, č, ž, š, tipična u mnogim govorima čakavskoga narječja (Moguš 1977: 35–36), u ovome idiomu potvrđena je samo u primjeru 'jačmen i njegovim izvedenicama: jač'mēnac, 'jačmeni.

Poluglas je i u dugome i u kratkome slogu dao vokal a – 'dān, 'pān, s'tāblo, 'tāst, 'pas, s'naxa, 'kasno, 'danas, 'maša, 'načve, 'pakal, 'malen 'mlin', s'ladak, 'zami si 2. jd. imp., 'kotal, 'cūcak, 'dobar, 'lakat. S odrazom ē < *ē¹⁴ iznimkom su primjeri I jd. 'mēnum te, analogijom prema 'mēnum likovi 'tēbum, 'sēbum.

Stražnji nazal i samoglasno ĺ izjednačili su se s polaznim u u vokalu u, dugom i kratkom – *ō/*o: 'pūt, 'rūka, 'gūsto, 'mūž, 'guska, 'līpu 'ženu A jd., 'līpum 'ženum I jd., 3. mn. prez. 'kopadu, 'pījedu, di'vāniju; *ĭ/*i: 'jabuka, 'vūk, s'tūp, 'tūčem 1. jd. prez., 'vuna, 'žūt.

3.2 Konsonantizam

Konsonantski sustav mjesnoga govora Zadobbarja obuhvaća 24 fonema: /p, t, k, b, d, g, c, č, ć, ž, f, s, š, x, z, ž, v, m, n, ŋ, l, ĺ, r, j/.

U finalnome položaju dolazi do obezvučenja konsonanata b, d, g, z, ž te sonanta v: 'zūb, g'rād, 'nōg G mn., 'vōž, 'pūž, p'lāy. Potpuna neutralizacija nastupa kada u izgovornoj cjelini nakon zvučnoga konsonanta dolazi bezvučni: ot 'pepela, pot 'kokota.

Fonem x stabilna je jedinica konsonantskoga inventara: 'jūxa, 'vūxo, du'xān, 'xiža, štī'xati, 'muxa, k'rux, s'naxa, o'rīxi N mn. Velar x zabilježen je i na neetimološkim mjestima: u poziciji zamjene okluziva frikativom na početku unutrašnjega zatvorenog sloga u primjerima 'gūxno 'gumno', 'noxat (od: 'noxti), 'doxtor 'doktor', kao protetsko x u potvrdama 'xorij 'orah' i 'xja te nakon prefiksacije u izvedenicama glagola 'orati – is'xoral (isxo'rati 'izorati, izvaditi iz zemlje'), ot'xoral (otxo'rati 'orući napraviti brazdu, odgrnuti zemlju'), pre'xoral je (prexo'rati 'poorati sve što je

12 Ekavski refleks jata ima, primjerice, i izvedenica s'trelica, premda on u ovome fonološkom okružju (prednji vokal iza konsonanta) ne slijedi pravilo Meyera i Jakubinskog (*ē + d/t/n/r/ l/s/z/st/zd + o/u/a/∅ = e). Očito je da se u takvim potvrdama jat odrazio kao i u kanonskome obliku riječi.

13 Od pokraćenog *ē.

14 Budući da su ovi likovi kajkavskoga podrijetla, polazno je ovdje uzet dugi poluglas odnosno, sve riječi koje pripadaju Ivšićevim kategorijama, uz one sa starim dugim cirkumfleksom, u kajkavštini se smatraju polazno dugo naglašenima. Usp. u nastavku poglavlje o akcentuaciji.

trebalo'), *pri'xoral* (*prixo'rati* 'orući zaći u tuđi posjed'). Prema dosadašnjim istraživanjima, fonem *x* javlja se i u drugim govorima zapadnokarlovačke regije (Finka – Šojat 1973: 83), dok na istočnome karlovačkome području ono izostaje, neovisno o narječnoj pripadnosti kojega govora (Marinković 2015; 2017).

Polazni, opsl. **í* (psl. **tj*) razvio se kao afrikata *ć*: *s'vića*, *p'lūća*, *'nōć*. Sekundarno **tāj* dalo je također *ć* – *b'raća*, *s'meće*.¹⁵ Praslavensko **dj*, odnosno opsl. **đ* dalo je *j*, a sekundarni skup *daj* dao je *ž* – *m'laji*, *'meja*, *'saja*, *po'sūže*, *ro'žāk*. Fonem *ž* dolazi kao inovacija i u riječima koje su kasnije ušle u sustav: *'ānžel*, *'bakanža*, *'žubar*, *'rožendan*. Suglasnički skup *st* (< **stj* = **skj*) dao je suglasničku skupinu *šč* – *og'nišće*, *p'rīšć*, *koš'ćica*, *š'čāp*, *str'nišće*, *debe'lišće* 'kukuruzovina', *k'lēšće*, *ri'pišće* 'mjesto gdje se sije repa', *ko'sišće* 'držalo za kosu'; toponimi: *La'nišće*, *Pera'lišće*. Ta je suglasnička skupina rezultat i stapanja suglasnika u sekundarnome skupu *stj* (< **staj*) – I jd. *'koščum*, *'maščum*. Sekundarni skup *zdj* (< **zdaj*) dao je *ž* – *g'rōže*.

Polazni suglasnički skup **čar-* promijenjen je u *cr-* u potvrdi *'cṛven*. Pretežu, ipak, potvrde s razvojem **čar-* > *čr-* – *'čṛn*, *'čṛv*, a prema skupu **čer-* dolazi *čr-* u primjerima *č'rīšna*, *č'rīva*, *č'rīp* 'crijep'. Protetsko *v-* potvrđeno je u dijelu primjera (*'vugal*, *'vujac*, *'vura*, *'vūxo*), dok u dijelu izostaje (*'ubila*, *'učiteļ*). Protetsko *j-* potvrđeno je ispred vokala *a* kod osobnih imena: *'Jāna*, *Jan'tōn* (Antun) te u imenu svetkovine sv. Antuna: *Jan'tōnova* (17. siječnja).

Dočetno je *-l* očuvano u svima trima kategorijama: na dočetu pr. r. m. jd., na dočetu N jd. imenica, pridjeva i priloga te na dočetu unutrašnjega sloga (Lukežić 2012: 203): *'popil*, *'zēl*, *'vidil*, *'kotal*, *'cēl*, *'debel*, *'zalva*.

Potvrđena je preinaka *čn* > *šn* – *'bošnica* 'bočna strana kreveta', *'šenišno*, *ruš'nišk*. Poput gore spomenutih primjera *'noxti*, *'doxtor*, i ova suglasnička zamjena odrazom je slabljenja napetosti u slogu zatvorenu afrikatom ili okluzivom. Ta je suglasnička promjena u dosadašnjoj literaturi identificirana kao izrazito čakavska osobina (Moguš 1977: 83–89), odnosno kao jezična vlastitost čakavskoga narječja (Lukežić 2012: 226). Premda je danas ograničena na nekoliko leksema,¹⁶ ova pojava svjedoči čakavskoj podlozi suvremenoga zadobarskoga govora.

3.3 Akcentuacija

3.3.1 Inventar i distribucija jedinica

Inventar prozodema mjesnoga govora Zadobarja sastoji se od dvaju akcenta (*'V̄*, *'V*) i od nenaglašene kračine, utrnuta je opreka po intonaciji. Naglašeni silabemi mogu biti dugi i kratki dok nenaglašeni silabemi mogu biti samo kratki, tj. u govoru su utrnute i nenaglašene dužine. Kratki se akcent pomaknuo s polazno

15 Fonem */ć/* u mjesnome govoru Zadobarja nije eksploziv čakavskog tipa koji se u dijalektološkoj literaturi bilježi kao *t'* (ostvaraj [*t'*], Moguš 1977: 65), već srednjojezična afrikata.

16 Ostali primjeri slabljenja napetosti u slogu zatvorenu afrikatom ili okluzivom u mjesnome govoru Zadobarja nisu potvrđeni: *'potkova*, *k'lupko*, *'mačka*, *'vočka* itd.

naglašene ultime, otvorene i zatvorene, na polazno kratku (*žena*, *jezik*) i polazno dugu penultimu (*vīno*, *glāva*, *pētak*). Navedeni primjeri svjedoče gubitku oksitoneze u ovome mjesnome govoru. Ipak, akcent ostaje nepomaknut u enklizi, u primjerima poput *u'na_je*, *že'na_je* i sl.

Dugi naglasak može stajati na svakome slogu u riječi, inicijalnome: *cōfati* 'čehati', *Dōbra*, *būjac* 'bujica'; medijalnome: *di'vāniju* 3. mn. prez., *že'lūdac* i finalnome, otvorenome i zatvorenome: *rav'hāč* 'ravnalo za glačanje (koristilo se prije upotrebe glačala)', *dj'žāk*, *vu'xāk* 'drvena posuda s dvije ručke', *se'nīk*, *si-ro'māk*, *po vu'xī* L mn., *le'tī* 3. jd. prez., te na jedinome slogu: *mūr*, *g'rād*. Stjepko Težak 80-ih je godina prošloga stoljeća u ovome mjesnome govoru zabilježio dugi naglasak u tipu *žēna* – *ženē*, *vōda* – *vodē*, *glavē*, *dobrē* itd. (Težak 1982: 294). Uz to, navodi i prezentske likove poput *berēm*, *pečēm* i sl. Za vlastitih terenskih istraživanja autorica ovoga rada nije opservirala likove u genitivu jednine poput *ženē*, niti prezent kakvoga je čuo Težak (danas je u Zadobanju uobičajeno *perem*, *pečem*), što upućuje na inovativne promjene u distribuciji akcenatskih jedinica koje su se dogodile u vremenskome rasponu od 30-ak godina, odnosno na tendenciju paradigmatškoga ujednačavanja mjesta naglasaka, posebice kod imenica, neovisno o njihovoj pripadnosti polaznoj naglasnoj paradigmi. Drugačija je situacija u prezentu *i*-glagola gdje su ovim istraživanjem potvrđeni naglašeni nastavci: *dj'žīm*, *ve'līm*, *le'tī*, *tro'šīs* itd.

Kratki naglasak također stoji na svim pozicijama, na jedinome, inicijalnome, medijalnome i finalnome zatvorenome slogu: *luk*, *pečica* 'izvezena bijela marama', *st'rožak* 'blazina koja se puni perjem od kukuruza', *topo'rica* 'nasad za motiku', *kris'nice*, *ru'kami* I mn., *ja'goda*.¹⁷ U finalnome slogu kratki se naglasak javlja u posuđenica: *ba'ril* 'mala bačva', *prakti'kant*. Kako je već rečeno, oksitoneza nije posvjedočena. Kratki je naglasak u medijalnoj poziciji stabilan: *ko'bila*, *ko'lēno*, *li'sica*, *bla'zina*, *povi'tica* 'savijača'. Međutim, u pozicijama u kojima se kratki naglasak našao iza prednaglasne duljine na sinkronijskoj razini ovoga mjesnoga govora on je regresivno pomaknut: *pī'sali* pr. r. m. mn., *mīšati* (< *mīšāti*), *m'lātimo* 1. mn. prez.

3.3.2 Predsonantno duženje

Dijalektološka literatura uz pojam predsonantnog duženja (kao posljedicom ispadanja slaboga poluglasa) u čakavskim govorima veže dvije pojave: duženje kratkoga vokala pred sonantom u untrašnjem slogu te isto takvo duženje u jedinome i finalnome, razumije se, zatvorenome slogu (Lukežić 1990: 66).

U prvoj je kategoriji u mjesnome govoru Zadobanja zamjetan izostanak duljenja pred sonantom: *jelva*, *ž'ganci*, *'ganki*, *'lanci*, *'vujna*, *'kolca* G jd., *'lonca* G jd., *'zalva*, *'jajce*, *'ovca*, *'marva*, *'tanka*, *'vañkuš*. Iz građe je potvrđen tek vrlo mali broj primjera u kojima je vokal pred sonantom produljen: *s'tārci*, *o'dōjki*, *o'pānki*, *'pālci*.

17 Ovim je istraživanjem potvrđen samo jedan primjer progresivnoga pomaka naglasnoga mjesta, usp. *'jabuka*, *'kokot*, *'pepel* itd.

Druga kategorija, duljenje u finalnome zatvorenome slogu, u mjesnome govoru Zadobarja nije potvrđena budući da je u svima paradigmatskima primjerima ekscerpiranima iz građe potvrđen pomak akcenta s finalne predsonantske pozicije: *'Vazam*,¹⁸ *'sajam*, *'kotal*, *'čul*, *'ogañ*, *'kopal*, *'perem*, *'pečem* 1. jd. prez., *'dodaj* 2. jd. imp. U jedinome slogu također je potvrđen uglavnom kratak naglasak: *d'lan*, *k'rov*, *'dim*, *'sir*, *f'rent* 'putovanje, lutanje'. Potvrđen je dugi naglasak u primjerima *'döl*, *'løj*, no kako su ove imenice dijelom akcenatske paradigme *c*, ovdje se radi o kompenzacijskome duljenju (usp. Kapović 2010: 79).

3.3.3 Duljenje u zatvorenom naglašenom slogu

Brojni su govori srednjočakavskoga dijalekta određeni i dužnjima kratkoga vokala u slogu zatvorenu šumnim konsonantom, unutrašnjem (tip *māsline*, *lōkva*) i finalnom (tip *grōb*, *potōk*, usp. Lukežić 1990: 68–74). U mjesnome govoru Zadobarja potvrđen je dugi naglasak u primjerima *č'rīšña*, *že'nīdba*, *mo'lītva* uzrokovan ispadanjem slaboga poluglasa. Kako je ta pojava uobičajena i za kajkavske i za čakavske govore (Lukežić 2012: 61–62), ona se ovdje ne može smatrati razlučnicom dvaju navedenih sustava. Inače, zadobarski su vokali u zatvorenome naglašenom slogu (u uvjetima pod kojim se duljenje pred šumnim konsonantom provodi u ostatku ikavsko-ekavskih govora) uglavnom kratki: *'igla*, *'bačva*, *b'riska*, *'lokva*, *'pesma*, *'taška*, *g'rob*, *s'nop*.

3.3.4 Duljenje u nefinalnome otvorenome slogu

Duljenje kratkoga naglašenoga vokala u nefinalnome otvorenome slogu u mjesnome govoru Zadobarja događa se sporadično, a izdvojene potvrde mogu se interpretirati i kao prisutnost kajkavskih metatonija: *go'vēdina*, *'pāžu*, *že'lūdac*. Primjeri koji dolaze u drugim čakavskim ikavsko-ekavskim govorima (ponajviše onima koji pripadaju primorskome poddijalektu – Lukežić 1990: 74–77; Zubčić 2006: 338–344), poput **jābuka*, **lēto*, **māma*, **rība* i sl. ovim istraživanjem nisu potvrđeni.

3.3.5 Naglasak na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa

S obzirom na važnost metatonijskoga cirkumfleksa u kajkavskoj akcentuaciji,¹⁹ u fokusu je ovoga istraživanja bilo ispitivanje njegove frekventnosti u mjesnome govoru Zadobarja, s ciljem utvrđivanja stupnja kajkavskih elemenata na dodirnome čakavsko-kajkavskome području. Zbog utruća opreke po intonaciji, govorimo samo o kratkome ili o dugome naglasku na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa.

18 Teško je odrediti polazni lik prije retrakcije naglaska: kratki akcent pred sonantom (**Vazām*) ili dugi (**Vazām*). No, s obzirom na naglasne tendencije u unutrašnjem zatvorenom slogu opravdano je prepostaviti da je i u ovome položaju izostalo duljenje pred sonantom. Osim toga, ovdje se radi o vokalu koji je podrijetlom od poluglasa, a takvi u dijelu sjeverozapadnih čakavskih govora, primjerice, imaju kratki akcent pred sonantom (usp. Zubčić 2006: 334–335).

19 Prema Ivšiću »[g]lavna je razlika između štokavske i čakavske akcentuacije s jedne strane i kajkavske s druge, što je metatonijski akcent ^ u kajkavskom dijalektu kud i kamo običniji nego u štokavskom i čakavskom« (Ivšić 1936 [2012]: 70 [30]).

[a] neke imenice kod kojih iza naglasaka dolazi polazno dug formant
U podjednakom omjeru potvrđeni su primjeri i s dugim i s kratkim naglaskom:
go'vėdina, *'gāvran*, *'pāžuļ*; *'pauk*, *'babin*, *'ribnik*.

[b] neke imenice ženskoga roda
I u ovoj kategoriji ravnopravno se javljaju dugi i kratki naglasak: *'mēļa*, *'kōra*, *'kō-ža*, *'istina*, *s'vora*, *s'loga*, *s'teļa*; pomakom akcenta dobiven je lik *'otava*.

[c] I jd. imenica ženskoga roda (*a*-osnove)
U instrumentalu jednine imenica ženskoga roda ne nalazimo metatonijski cirkumfleks: *'babum*, *'capum*, *'cestum*, *'curicum*, *lo'patum*, *'loptum*, *ko'bilum*, *k'ravum*, *pod'mašum*, *p'rešum*, *si'kirum*, *s'lamum*, *še'nicum*, *'žabum*.

[d] I jd. zamjenica
U instrumentalu jednine osobnih zamjenica u 1. i 2. licu jednine te povratne zamjenice *sebe* dolazi dugi naglasak: *'mēnum*, *'tēbum*, *'sēbum*.

[e] N mn. imenica srednjega roda
U nominativu množine imenica srednjega roda u mjesnome govoru Zadobbarju potvrđen je kratki naglasak: *dvo'rišća*, *'leta*, *'mesta*, *ko'lēna*, *ko'rīta*, *ko'pīta*, *'sīta*. Iva Lukežić u zadobarskome govoru (na temelju Težakovih istraživanja) uz ovu kategoriju veže prisutnost metatonija, istaknuvši primjere *kolēna*, *lēta*, *korīta* (Lukežić 1990: 100, i Tabela 1 na kraju monografije). Kako ovim istraživanjem u ovim primjerima nije potvrđen metatonijski cirkumfleks, nameće se plauzibilan zaključak da je proces nestajanja toga naglasaka u ovome mjesnome govoru intenzivan i da ide u smjeru njegova potpunoga dokinuća.

[f] G mn.
U genitivu množine nekih imenica muškoga i ženskoga roda u mjesnome govoru Zadobbarja moguć je i dugi i kratki naglasak: *žga'nāc*, *li'sīc*, *'šībīc*, *ja'gōd*, *lo'pāt*; *o'rixof*, *'jabuk*.

[g] LI mn. imenica muškoga i srednjega roda
Metatonijski cirkumfleks nije potvrđen: *b'rati*, *o'rixi*, *ko'rīti*. Pomakom akcenta na prednaglasnu dužinu i kraćinu dobivene su potvrde poput *sa 'sūsedi* (< *sūsēdi*), *na 'potoki*.

[h] I mn. imenica ženskoga roda (*a*-osnove)
Metatonijski cirkumfleks nije potvrđen: *že'nami*, *ru'kami*, *pe'tami*.

[i] u pridjevima, zamjenicama i brojevima (glavni i redni)
U ovoj kategoriji metatonijski se cirkumfleks javlja u manjem broju primjera: *s'la-bi*, *s'tari*, *'deset*, *'prvi*, *d'rugi*, *'veći*, *k'rāvļi*, *ko'kōšji*, *'nēki*.

[j] L jd. imenica muškoga roda
U ovoj kategoriji također nisu zabilježeni dugi naglasci na metatonijskome mjestu: *p'ragu*, *'vetru*, *p'lacu*, *b'ratu*, *v'rtu*. Retrakcijom naglasaka koji se nalazio na

medijalnoj poziciji na kojoj inače u brojnim kajkavskim govorima stoji metatonijski cirkumfleks dobiveni su likovi poput *'xoriju*, *'potoku*.

[k] L jd. imenica *i*-osnova

Metatonijski cirkumfleks nije potvrđen: *na 'masti*, *'peći*, *'kosti*.

[l] prezent

U kategoriji prezenta u ovome idiomu zabilježeni su primjeri i s kratkim i s dugim naglaskom. Primjeri s kratkim akcentom su: *b'rišem*, *'čistim*, *'gazim*, *'ginem*, *'mislim*, *'morem*, *p'lačem*, *p'ravim*, *št'rikam*. Kod prezenta glagola s infinitivnim morfološkom -ova- potvrđene su dublete *ku'pujem* || *'kupujem*, *pu'tujem* || *'putujem*; vrlo je izgledno da će u skoroj budućnosti prevladati likovi s pomaknutim mjestom naglaska, kao u primjerima *'potoku* L jd., *'potoki* L mn. Primjeri ekscerpirani iz građe s dugim naglaskom su: *'čujem*, *'rižem*, *spo'miñeš*, *'kašļem*, *'lāje*. Važno je napomenuti da je prema dosadašnjim zapisima uz mješoviti govor Zadobarja vezano prisustvo metatonije samo u onim glagolima koji su zahvaćeni sjevernočakavskom metatonijom,²⁰ tip *rižem* : *mislam* (Lukežić 1990: 109). Navedeni primjeri pokazuju da je taj tip metatonije uistinu prisutan u ovome idiomu, no i ovdje su opcionalna oba tipa, budući da je zabilježen i podjednak broj primjera u kojima ovaj tip metatonije izostaje. Metatonija u prezentu glagola kakva je svojstvena kajkavskim govorima potvrđena je samo u primjerima *'dēlam* i *'vīdim*.

[m] glagolski pridjev trpni

Kod glagolskih pridjeva trpnih podjednako se javlja i dugi i kratki naglasak: *na'rīzan*, *ob'dēlan*, *na'fājtan* 'navlažen'; *is'cufan* 'koji ima izvučene niti (ob. za odjeću)', *iz'mučen*, *na'cifran*, *na'mazan*, *po'sijan*, *s'tučen*, *našt'rikan*, *iz'mišlen*.

[n] glagolski pridjev radni muškoga i ženskoga roda

Prisutnost (ili odsutnost) metatonijskoga cirkumfleksa u kategoriji glagolskoga pridjeva radnog polazištem je većine suvremenih akcenatskih opisa kajkavskih govora, počev od Ivšičeve studije koji upravo na primjeru metatonije u primjerima *posekal* – *posekli* provodi klasifikaciju govora kajkavskoga narječja (Ivšić 1936 [2012]: 77 [37]). U mjesnome govoru Zadobarja, geografski pozicionirano na rubu kajkavskoga sustava, metatonija je u ovoj kategoriji vrlo rijetka: pr. r. m. *'čital*, *'xital*, *na'pravil*, *ob'rizal*, *'pišal*, *po'rušil*, *po'sikal*, *po'bigal*, *za'miril se*; pr. r. ž. *po'sikla*, *'misliła*, *posu'sila*, *po'venila*, *po'sijala*, *nais'kala*, *p'lakala*. Dugi je naglasak u građi potvrđen samo u primjerima *g'rīzal*, *'šišal*, *'bīla*, *'pīla*. Retrakcijom naglaska u pridjevima ženskoga roda dobiveni su primjeri poput *'rodila*, *'xodila*, *'metala*.

²⁰ Ta je metatonija u govorima sjeverozapadnoga čakavskog areala zahvatila određene likove nekih pridjeva te prezent *e*-glagola (*čujem*, *kupije*) koji su prema Hammovoj podjeli glagola u staroslavenskome jeziku kontinuant 1. razreda i 2.a razreda (Hamm 1974: 152–153; Zubčić 2008; 2017; Lukežić 2012: 55–56).

[o] u zatvorenim slogovima nakon ispadanja poluglasa

U ovoj kategoriji kratki je naglasak dominantan: *'bukva, k'vočka, k'rasta, 'višna, s'vadba, b'riskva 'breskva', x'ruška, 'mačka, 'tepka; 'gōrni, 'dōlni, č'rišna*; pomakom akcenta: *'šenišno*.

- 3.3.6 Prema spoznajama Ive Lukežić, čakavske ikavsko-ekavske govore na razini dijalekta obilježava nekoliko tipova duljenja kratkoga akcenta: »Vlastita je izvorna inovacija srednjočakavskoga ikavsko-ekavskoga dijalekta na čitavu njegovu prostoru otvorena mogućnost metatonije pred svakim okluzivom ili afrikatom ili palatalnim plozivom u zatvorenu slogu (*bōb, pōp, gōst, otāc, petēh, mladīt' – māč-ka, smōkva, īgla, tīkva, krūška, tēkla*), koja je različitim opsegom i intenzitetom zahvatila govore ovoga dijalekta« (Lukežić 2012: 250). Analiza provedena u ovoj radu pokazala je da ove naglasne promjene nisu zahvatile zadobarski govor. S druge strane, registriran je određen udio primjera koji su po tipu duljenja u svojoj osnovi kajkavski. Ipak, prema učestalosti kajkavskih metatonija naglasni je sustav mjesnoga govora Zadobarja čakavski: analiza je pokazala da metatonijski cirkumfleks u potpunosti izostaje u nizu kategorija, a broj potvrda s dugim naglaskom na metatonijskome mjestu u odnosu na cjelokupni korpus razmjerno je mali. Koherentnost sustava narušena je tako u izdvojenim kategorijama, poput instrumentala jednine zamjenica ili u zasebnim leksemima za koje se mogu izvući dva zaključka: oni su kao takvi ili izravno preuzeti iz susjednih kajkavskih sustava (usp. primjere *gāvran, mēlja, pāžulj* i dr. u obližnjem mjesnom govoru Ozlja – Težak 1981b: 241) ili su rezultat razvojnih akcenatskih procesa unutar zadobarskoga sustava. Budući da boja vokala ne odražava starije ili novije stanje, teško je utvrditi radi li se kod takvih primjera o njihovome organskome podrijetlu ili naknadnome kontaktu.²¹ U ponekim kategorijama, ipak, postoje dvojake mogućnosti – potvrde s kratkim te potvrde s dugim naglaskom na metatonijskome mjestu, poput primjera u kategoriji prezenta i glagolskih pridjeva trpnih.

4 ZAKLJUČAK

Mjesni govor Zadobarja autohtoni je govor na zapadnokarlovačkome području, području koje se i u predmigracijsko doba prostiralo otprilike oko razmeđe kajkavskoga i čakavskoga sustava. Dosadašnja su istraživanja ovaj idiom svrstavala u kontinentalni poddijalekt srednjočakavskoga dijalekta, no s nekim elementima, poput specifičnih metatonija, koji se javljaju i u većini kajkavskih govora (Lukežić 1990: 100). Ti su elementi bili razlogom svrstavanja ovoga govora i u tzv. miješane govore (usp. Lončarićevu *Kartu kajkavskoga narječja* na kojoj je teritorij

21 Ni na fonetskoj razini nema vokalskih naznaka koje bi odavale kronologiju akcenatskih promjena: kod vokala *ē* jednako se diftongira i onaj koji je primarno i koji je sekundarno naglašen: [*mīēla, pīēsak*].

zapadno od Karlovca označen kao područje miješanih govora²²), dok je Stjepko Težak u mjesnome govoru Zadobbarja vidio prevlast kajkavskih osobina i pripojio ga tako kajkavskome dijelu tzv. međunarječja (Težak 1981a).

Najočitije je kajkavsko obilježje ovoga govora dosljedna uporaba upitno-odnosne zamjenice *'kaj* za neživo, s kompozitima *'zakaj*, *'pokaj*, *'nekaj*. Premda se u ovome radu zaključci donose na temelju analize fonološke razine, valja napomenuti i jednu morfološku osobinu zadobarskoga govora: nije potvrđeno razlikovanje supina i infinitiva kao tipičnoga kajkavskoga obilježja (Lončarić 1996: 108): *'mōram ko'pati* – *'idem ko'pati*. Osim toga, u ovome govoru supostoje oba infinitivna lika među kojima distinkciju čini mjesto naglaska: *'kopat* – *ko'pati*, *'xodit* – *xo'diti*, *pot'rošit* – *potro'šiti*, a neki su infinitivi potvrđeni samo u jednoj inačici: *'metnit*, *'dignit*.

Vokalizam i konsonantizam zadobarskoga govora u svojoj su suštini čakavski: refleks jata je ikavsko-ekavski prema pravilu Meyera i Jakubinskog, poluglas se razvio u vokal *a* u dugim i u kratkim slogovima (osim u primjerima instrumental zamjenica *'mēnum*, *'tēbum*, *'sēbum*), stražnji nazal i samoglasno *ɫ* dosljedno su dali vokal *u*, a afrikate *č* i *ž* sastavnice su konsonantskoga inventara. Registrirane su i brojne značajke koje su svojstvene i kajkavskome i čakavskome sustavu, poput protetskoga *v-* i *j-*, zadržavanje skupine *čr-*, odraz *j* za polazno **đ*, čuvanje velarnoga *x* i dr.

Akcentuaciju ovoga govora određuju (neka) sljedeća obilježja: inventar s dva naglaska (dugi i kratki), proces pomaka kratkoga naglaska s ultime koji je gotovo dovršen (s izuzećem enklize) te s medijalnoga sloga na prednaglasnu duljinu. Kratki akcent podrijetlom od starohrvatskoga kratkoga akcenta (usp. Lukežić 2012: 118) na medijalnom je slogu postojan: *ko'bila*, *ko'rito*. Akcent koji je na medijalnom slogu stajao na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa nerijetko je regresivno pomaknut: *'otava*, *'xoriju* L jd., pr. r. ž. jd. *'rodila* i sl. S obzirom na to da su u opserviranome govoru na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa zabilježene i duljine i kračine (vidi gore) ostaje otvorenim pitanje jesu li prije retrakcije ti medijalni slogovi bili naglašeni kratko ili su bili naglašeni dugo (pa se metatonijski dugi akcent pomaknuo na kračinu u obliku kratkoga akcenta). Budući da je za ovaj mjesni govor ipak karakteristično izostajanje metatonijskoga cirkumfleksa u tipičnim kajkavskim uvjetima, vjerojatnijim se čini pretpostavka da se u tom dijelu potvrda metatonijski cirkumfleks nije ni razvio te da se takav kratak naglasak regresivno pomaknuo. Primjeri u kojima izostaje metatonijski cirkumfleks vrlo su česti, a na temelju donesenih potvrda posve je izvjesno da će s vremenom njihov broj rasti. Duljenje pred sonantom provodi se nesustavno.

22 Ovdje bi bilo uputnije govoriti o prijelaznim govorima, budući da povijesni dokumenti ne govore o kretanjima stanovništva koja bi narušila prvobitnu dijalektološku sliku. Lingvistička teorija pod pojmom *miješanje narječja* smatra one povijesnolingvističke situacije u kojima se vrši miješanje stanovništva, time i njihova govora, jezika (Simeon 1969 1: 823), što na zapadnokarlovčkome području nije slučaj.

Kao posljedica višestoljetnoga dodira dvaju narječja, kajkavskoga i čakavskoga, na teritoriju zapadno od Karlovca razvio se tip govora u kojima u različitim omjerima supostoje jezične crte raznorodna podrijetla. Analiza jezične konvergencije među dvama sustavima u mjesnome govoru Zadobbarja pokazala je znatnu prevagu čakavskih osobina. Budući da je ovaj govor na ovome prostoru autohton, ne može se govoriti o postmigracijskome miješanju narječja, već o tipu govora koji vjerojatno pod utjecajem susjednih kajkavskih govora preuzima neke kajkavske odlike. Upitno-odnosna zamjenica *kaj* arealna je značajka brojnih govora šire karlovačke okolice, neuvjetovana njihovom pripadnošću hijerarhijski višim sustavima (uz *ča*, paralelno se *kaj* rabi, primjerice, u nedalekoj čakavskoj Vukovoj Gorici, usp. Barac – Finka 1966: 316). Za šire zaključke o stratifikaciji ovakvoga tipa govora, kao i o udjelu kajkavskih osobina u susjednim govorima, u smjeru sjevera prema obližnjome kajkavskome Ozlju te u smjeru jugozapada prema prikupskim čakavskim govorima – valjalo bi poduzeti daljnja istraživanja. Ova analiza stoga tek je predloškom i poticajem za nastavak dijalektološkoga rada na višeslojnim govorima karlovačkoga područja.

LITERATURA

- Barac – Finka 1966** = Vida Barac – Božidar Finka, O prikupskim govorima oko Vukove Gorice, *Ljetopis JAZU* (Zagreb) 71 (1966), 315–323.
- Brozović 1960** = Dalibor Brozović, O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatsko-srpskih dijalekata, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* (Novi Sad) 3 (1960), 68–88.
- Brozović – Ivić 1988** = Dalibor Brozović – Pavle Ivić, *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1988.
- Celinić – Čilaš Šimpraga 2008** = Anita Celinić – Ankica Čilaš Šimpraga, Govor Jurkova Sela u Žumberku, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* (Zagreb) 34 (2008), 63–93.
- Finka – Šojat 1973** = Božidar Finka – Antun Šojat, Karlovački govor, *Hrvatski dijalektološki zbornik* (Zagreb) 3 (1973), 77–151.
- Hamm 1974** = Josip Hamm, *Staroslavenska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga, 1974.
- Ivšić 1936 [2012]** = Stjepan Ivšić, *Jezik Hrvata kajavaca: pretisak iz Ljetopisa JAZU, sv. 48 za godinu 1934./35.*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2012 (pretisak rada iz 1936.).
- Junković 1982** = Zvonimir Junković, Dioba kajkavskih govora: porodice, tipovi i savezi, *Hrvatski dijalektološki zbornik* (Zagreb) 6 (1982), 191–215.
- Kapović 2009** = Mate Kapović, Čakavsko i kajkavsko u donjosutlanskoj akcentuaciji (na primjeru govora Drinja), *Hrvatski dijalektološki zbornik* (Zagreb) 15 (2009), 195–209.
- Kapović 2010** = Mate Kapović, Naglasak o-osnova muškoga roda u hrvatskom – povijesni razvoj, *Filologija* (Zagreb) 54 (2010), 51–109.
- Kapović 2011** = Mate Kapović, Accentuation of *i*-Verbs in Croatian Dialects, u: *Accent Matters: Papers on Baltic and Slavic Accentology*, ur. Tijmen Pronk – Rick Derksen, Amsterdam – New York: Rodopi, 2011, 109–233.
- Kapović 2015** = Mate Kapović, *Povijest hrvatske akcentuacije: fonetika*, Zagreb: Matica hrvatska, 2015.
- Karlovački leksikon 2008** = *Karlovački leksikon*, ur. Ivan Ott, Zagreb: Školska knjiga, 2008.
- Lisac 2009** = Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 2: čakavsko narječje*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2009.
- Lončarić 1996** = Mijo Lončarić, *Kajkavsko narječje*, Zagreb: Školska knjiga, 1996.

- Lopašić 1894 [2015]** = Radoslav Lopašić, *Hrvatski urbari*, Zagreb: JAZU, 1894 (pretisak 2015).
- Lopašić 1895** = Radoslav Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1895.
- Lukežić 1990** = Iva Lukežić, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1990.
- Lukežić 2012** = Iva Lukežić, *Zajednička povijest hrvatskih narječja 1: fonologija*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada – Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci – Čavle: Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine, 2012.
- Marinković 2015** = Marina Marinković, Iz fonologije mjesnoga govora Brežana kraj Karlovca, *Hrvatski dijalektološki zbornik* (Zagreb) 19 (2015), 79–97.
- Marinković 2017** = Marina Marinković, Ikavsko-ekavski refleks jata u štokavskim govorima istočnoga karlovačkoga Pokuplja, *Hrvatski dijalektološki zbornik* (Zagreb) 21 (2017) (u tisku).
- Milčetić 1894** = Ivan Milčetić, Je li stativsko narječje kajkavsko?, *Nastavni vjesnik* (Zagreb) 2 (1894), 94–96.
- Moguš 1977** = Milan Moguš, *Čakavsko narječje: fonologija*, Zagreb: Školska knjiga, 1977.
- Simeon 1969** = Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva 1–2*, Zagreb: Matica hrvatska, 1969.
- Strohal 1901** = Rudolf Strohal, Jezične osobine u kotaru karlovačkom, *Rad JAZU* (Zagreb) 146 (1901), 78–153.
- Strohal 1902** = Rudolf Strohal, Jezične osobine u kotaru karlovačkom, *Rad JAZU* (Zagreb) 148 (1902), 1–50.
- Šojat 1981** = Antun Šojat, Čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima, *Hrvatski dijalektološki zbornik* (Zagreb) 5 (1981), 151–167.
- Šojat 1986** = Antun Šojat, Govori u općini Duga Resa, u: *Duga Resa*, ur. Đuro Zatezalo, Karlovac: Historijski arhiv, 1986, 42–66.
- Težak 1957** = Stjepko Težak, O rezultatu dijalektoloških istraživanja u okolici Karlovca, *Ljetopis JAZU* (Zagreb) 62 (1957), 418–423.
- Težak 1979** = Stjepko Težak, Sjeverni govori čakavsko-kajkavskog međunarječja u karlovačkom četveroriječju, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* (Zagreb) 16 (1979), 37–53.
- Težak 1981a** = Stjepko Težak, Dokle je *kaj* prodro na čakavsko područje?, *Hrvatski dijalektološki zbornik* (Zagreb) 5 (1981), 169–202.
- Težak 1981b** = Stjepko Težak, Ozaljski govor, *Hrvatski dijalektološki zbornik* (Zagreb) 5 (1981), 203–428.
- Težak 1982** = Stjepko Težak, Akcenatski odnosi u luku rijeke Kupe i u podžumberačkom kraju, *Hrvatski dijalektološki zbornik* (Zagreb) 6 (1982), 293–302.
- Zečević 2000** = Vesna Zečević, *Hrvatski dijalekti u kontaktu*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2000.
- Zubčić 2006** = Sanja Zubčić, Duljenja naglašenoga vokala u sjeverozapadnim čakavskim govorima, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* (Zagreb) 32 (2006), 327–348.
- Zubčić 2008** = Sanja Zubčić, O jednoj akcenatskoj izoglosi prezenta glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima, u: *Riječki filološki dani 7: zbornik radova*, ur. Ines Srdoč Konestra – Silvana Vranić, Rijeka: Filozofski fakultet, 2008, 723–738.
- Zubčić 2017** = Sanja Zubčić, *Neocirkumfleks u čakavskom narječju*, Rijeka: Filozofski fakultet, 2017.

POVZETEK

Iz fonologije govora Zadobarja: čakavsko-kajkavske interference na zahodnem karlovškem področju

Prispevek obravnava nekaj fonoloških značilnosti Zadobarja, ki jih je avtorica ugotovila na osnovi terenskega raziskovanja. V skladu s prejšnjimi raziskavami je govor Zadobarja del celinskega narečja čakavskega ikavsko-ekavskega narečja.

Govor Zadobarja sicer nima vprašalnice *ča* v samostojni rabi, vendar pa dialektološka analiza kaže, da vsebuje večino osnovnih čakavskih značilnosti: ikavsko-ekavski refleks jata, polglasnik je dal samoglasnik *a* v dolгих in kratkih zlogih, zložni *j* in *q* sta prešla v samoglasnik *u*; soglasniški sistem vsebuje 24 enot (s soglasnikom *ć* vred). Razlike med rastočim in padajočim naglasom ni več. Najpomembnejša čakavska značilnost je umanjkanje metatoničnega cirkumfleksa (neocirkumfleksa) v mnogih kategorijah. Metatonični cirkumfleks (tj. dolgi naglas v metatoničnem položaju) nastopa v nekaterih besedah, tako da je mogoče izhajati iz tega, da je nastal pod vplivom sosednjih kajkavskih govorov.